

Integralaus auklėjimo metodika

Šiuolaikiniai vaikai

Kaip augti
kartu?

Alma littera

TURINYS

PRATARMĖ	7
ĮVADAS	15
PIRMOJI DALIS	
ŽMOGAUS VYSTYMASIS NUO 0 IKI 20 METŲ	19
Integralus pasaulis	21
Vystymasis iščiose	28
Gimimas	35
Maitinimas ir pirmasis ryšys	41
Nuo 3 iki 6 metų	46
Mokykla mažiesiems	58
Nuo 6 iki 9 metų I	68
Nuo 6 iki 9 metų II	77
Lytinės brandos pradžia	89
Paauglystė	99
Pavydas ir prievarta	109
Partnerio ir profesijos pasirinkimas	117
Paauglystės problemos	125
Kaip teisingai pasirinkti gyvenimo draugą I	130
Kaip teisingai pasirinkti gyvenimo draugą II	135
Virtualus ryšys	146

Vyresnysis moko jaunesnįjį I	153
Žmogus ir visuomenė	162

ANTROJI DALIS

INTEGRALUS AUKLĖJIMAS – KLESTĖJIMO GARANTAS	169
Baimės šaltinis	171
Baimės rūšys	178
Fantazijos ir stebuklai I	189
Fantazijos ir stebuklai II	198
Hiperaktyvumas	206
Depresija	215
Gėris ir blogis	223
Berniukų ir mergaičių auklėjimas	235
Auklėjimas kartu ir atskirai	246
Auklėjimo metodikos įgyvendinimas ankstyvame amžiuje I	255
Auklėjimo metodikos įgyvendinimas ankstyvame amžiuje II	261
Teismas I	270
Teismas II.	281
Vyresnysis auklėja jaunesnįjį II	291
Bausmės I.	303
Bausmės II.	317
Feisbukas	331
Pagarba ir vertinimas	343
Grupė	353
Priedas	365

Nuo 3 iki 6 metų

Žiūrime, kaip taikyti integralią auklėjimo metodiką, analizuodami vaiko raidą nuo nulio, ir mėginame suprasti, kaip teisingai su juo elgtis, kokius vidinius procesus jis išgyvena. Mes norime pažvelgti į tikrovę per mažo žmogaus vystymosi prizmę. Jau aptarėme vystymosi periodus iki trejų metų ir pasiekėme tašką, kai vaikas ima įsisąmoninti jį supantį pasaulį. Dauguma tėvų šiuo laikotarpiu susiduria su sunkumu nubrėžti ribas. Psichologijoje yra tokia samprata – „terrible two“ („siaubingas dvejų metų amžius“). Tai pirmasis sudėtingas laikotarpis, kai vaikai be perstojo kartoja „nenoriu“ ir su niekuo nesutinka. Paskui tai kartojasi paauglystėje. Tėvai kalba apie tai, kad jie visą laiką yra priversti sakyti vaikui „ne“, riboti jį, ir tai tikrai nemalonu, jei lyginsime su iki šiol buvusiu „rojumi“. Tėvams tai nėra paprasta, taigi klausimas – kaip teisingai elgtis? Kaip žiūrėti į ribų nubrėžimą ir kaip kurti tėvų autoritetą 2–3 metų vaikams?

Aš manau, kad pradėti reikia anksčiau. Vaikas supranta ir jaučia tokius dalykus nuo pat pirmosios dienos, vos gimęs. Jeigu tėvai atidėlioja ir neugdo kokių nors savybių ar įgūdžių iki tam tikro amžiaus, o tik vėliau pradeda juos formuoti, vaikas negali su tuo sutikti, jo prote, išpročiuose gamtos įrašyta, kad turi vykti kitaip, pagal natūralią, mums nežinomą tvarką. Jis nesupranta, kodėl žmonės, kurie anksčiau jam leido tam tikrus dalykus daryti, staiga liaujasi leidę. Jis tarsi patenka į kitą pasaulį ir dabar iš jo reikalaujama to, ko jis neišstengia suprasti.

Vadinasi, pradėti reikia anksčiau? Jūs patariate nustatyti vaikams ribas gerokai anksčiau?

Norėdamas kažkaip apriboti vaiką, turi to imtis pačioje pradžioje, vos pirmąkart jis susiduria su koku nors prietaisu ar reiškiniu. Jeigu vaikas priprato kažką liesti, o paskui jam staiga sakoma, kad to liesti nevalia, jis nesupranta, kodėl dabar negalima, juk anksčiau jį išmokė liesti, tuo naudotis. Jeigu leido, vadinasi, pripratino, kad galima ir netgi reikia.

Kitaip tariant, Jūs sakote, kad neverta bijoti parodyti savo autoriteto gerokai anksčiau?

Žinoma, taip jūs leidžiate jam lengvai ir natūraliai priimti apribojimus. Jeigu vaikas žino, kas galima, o ko ne, tai šitai jam jau apribojimas ir jis tuo gyvena. O jeigu tai, kas buvo galima, staiga tapo negalima, tai jį trikdo. Mes irgi su tuo nesutinkame. Sulaukiau penkiolikos ar šešiolikos ir man sako: „Turi eiti į kariuomenę! Turi dirbti! Turi, turi, turi...“ Kodėl turiu?! Žinau, kad turiu eiti į mokyklą, o po mokyklos aš laisvas, galiu daryti, ką norįs. Ir staiga turiu prasimaitinti, skalbti, statyti namą, kurti šeimą... Aš turiu?! Aš nenoriu gyventi tokiame pasaulyje.

Kokio amžiaus vaikas supranta, kad jam kažką draudžia ar kažkuo jį įpareigoja?

Jeigu anksčiau kažkas buvo leidžiama, o dabar draudžiama. Jis turi girdėti apribojimus kiekviename amžiuje susidūręs su bet kuriuo nauju reiškiniu savo gyvenime. Galbūt vaikas dar negali suprasti, bet jis nuolatos, nuo pat pirmųjų dienų, privalo girdėti apie tavo santykį su tuo, ką jis daro. Visą laiką reikia su vaiku kalbėtis, kad jis girdėtų:

„Tai teisinga, o tai ne, tai gerai, o tai blogai, tai galima, o to ne“ – ir kodėl. Šitaip aplink jį kuri ribas, aplinką, apvalkalą, kuriame jis gyvena, ir su tuo jis sutinka. Tu formuoji vaiko požiūrį į pasaulį, parodai, ką galima daryti ir kokia forma, ir tai galioja viskam. Ribų buvimas paskui jam nepasirodys keista, svetima, griežta, tarsi anksčiau jis buvo laisvas, o staiga jį įgrūdo į kalėjimą.

Šis klausimas įvairiapusis, yra daugybė teorijų apie tai. Jūs manote, kad jos gali mus tik supainioti?

Nuo pat pradžių požiūris į bet kokį klausimą turi būti vienodas, nekintantis, nuoseklus.

Tai iš tiesų logiška. Jeigu vaikas prie kažko pripranta, tai vėliau šitai jam nebus kaip nemalonus siurprizas.

Jis nejaus jokių sunkumų, kad ir kokių apribojimų būtų.

Iš esmės keblumų kyla tėvams. Tas noras duoti vaikui viską – sukurti „rojaus kampelį“, patenkinti visas jo reikmes...

Pamenu, kai pas mus svečiavosi mano brolio šeima. Jo sūnus – mano jauniausios dukros bendraamžis. Mano dukra (tada jai buvo dveji) ant aukštos vaikiškos kėdės sėdėjo prie stalo kartu su visais ištisas dvi valandas, kaip tai buvo įprasta pas mus, o brolio sūnus išdykavo, nežinojo, kur dėtis, viską aplink vertė. Jie žiūrėjo į mano dukrą ir sūnų, kuriam buvo septyneri ar aštuoneri, ir nesuprato, kaip vaikai gali taip ilgai išsėdėti ramūs prie stalo. Tai įprotis, jie nejautė jokio sunkumo, o mano sūnėnas negalėjo išsėdėti nė minutės. Kam gi sunku tokiu atveju, kai reikia kantrybės?

Nėra įpročio.

Todėl turime išugdyti vaikams įpročius daryti tai, ko paskui gyvenime jiems prisireiks.

Kokiais būdais integraliai auklėjant rekomenduojama ugdyti vaikų įpročius? Baudžiant?

Nieku gyvu neturi būti jokių bausmių, tik įprotis. Vaikas turi mokytis to iš suaugusiųjų.

O jei jis nenori?

To negali būti. Vaikas nori mėgdžioti suaugusiuosius, o jeigu žino, kad taip elgiasi suaugėliai, ir jie jam parodo, jog tai gerai, jis pamažu pripranta. Suprantama, tu jo nesisodini šalia savęs visai dienai, bet jis žino, kad daroma taip, ir neturi kitos išeities. Vaikas mokosi iš suaugusiųjų ir sutinka su tuo, jis nelaiko to apribojimu, nesipriešina tam, jo prigimtis ima veikti, kad jis tai priimtų ir atliktų. Juk kitaip jis kentės. Tad organizmas priima apribojimus.

O jeigu vaikas iškrėtė ką nors negero arba tu nori išmokyti jį tam tikro elgesio, – ką reikia daryti, jei negalima bausti?

Reikia pakartoti tai, kas įvyko, aptarti ir paaiškinti. Vaikas turi suprasti, kad tai nepageidautina.

Ką jam pasakyti? „Tu pasielgei blogai, neteisingai, tu visiems sukliudei?“ Kaip reikia paaiškinti?

Reikia pakartoti situaciją.

Pakartojamas aiškinimas – teisingas aiškinimas?

Taip, žinoma, kitaip vaikas nesupras.

Kitaip tariant, reikia nuoseklumo.

Tūkstančius kartų galiu ką nors aiškinti vaikui ir jis nesupras. Turiu grįžti prie jo poelgio ir paaiškinti, kaip teisinga, o kaip ne. Jeigu atkartuju lygiai tokią pačią situaciją, tai jis supranta, ką jam sakau. Juk kalbame apie trejų metų vaiką.

Tačiau 2–3 metų vaikai neretai nepaklūsta suaugusiųjų reikalavimams.

Tai liudija, kad suaugusieji netikėtai reikalauja iš vaikų to, kam jų iš anksto neparuošė. Nereikia tikėtis staigmenų. Žinoma, vaikas sudaužys stiklinę, ką nors sulaužys, tai pavyzdžiai, iš kurių reikia mokyti. Bet kad būtų nepaklusnus? To neturi būti. Turime mokyti iš aplinkos. Jeigu teisingai išnaudojame aplinką ir vaikas ima suprasti, kad jo elgesys tėvams patinka arba nepatinka, tai jis neturi išeities. Parodykite jam tai švelniai, bet nuosekliai, pasitelkdami visus aplinkinius.

Tai panašu į higienos įpročių ugdymą – vaikas mato, kad tai patinka suaugusiesiems, ir ima taip daryti.

Ar verta vaiką kaip nors pagirti? Pasakyti, kad tau patinka, kaip jis elgiasi?

Taip, reikia jį girti ir palaikyti, kad jis žinotų, jog tau šitai patinka.

O jeigu jis elgiasi neteisingai, ar reikia parodyti, kad tu susikrimtai?

Taip, reikia parodyti, jog apgailėstauji, tačiau nereikia bausti. Vaikas nesupranta bausmės, jis nesugebės to teisingai susieti su savo

poelgiu. Reikia nuolatos grįžti ir paaiškinti visa, kas vyksta. Vaikas turi suprasti savo veiksmą, kitaip tai nėra auklėjimas.

Tai itin svarbu tėvams. Nūnai visos psichologijos kryptys 2–3 metų laikotarpiu laiko itin sunkiu, tačiau Jūs sakote, kad viskas priklauso nuo ankstesnio auklėjimo.

Tai priklauso nuo ankstesnio auklėjimo ir nuo to, ar elgiamasi su vaiku kaip su suaugusiu žmogumi.

Kai kurie amerikiečių metodai siūlo laikytis dienotvarkės, sukurti tikslias ribas ir pripratinti vaiką prie tam tikrų apribojimų. O yra metodų, kurie siūlo viską palikti nuspręsti pačiam vaikui.

Ne, neteisinga. Vaikas turi visą laiką jausti ribas, ir ne šiaip pasakyta „Kas gailisi rykštės, nekenčia savo vaiko“*.

Ką galvojate apie ryšį tarp brolių ir seserų tokiame amžiuje?

Reikia teisingai išnaudoti jų draugiją ir poveikį vienas kitam, tačiau tai atskira problema. O dėl paties vaiko, tai su juo turime kurti tokius santykius, kad jis laikytų save mūsų draugu.

Savo tėvų draugu?

Kad jis apgailestautų, kai jie nuliūsta, ir kad džiaugtųsi, kai jie džiūgauja. Kitaip tarp jų bus nuolatinė priešprieša.

* Biblija, arba Šventasis Raštas, ekumeninis leidimas. Senasis Testamentas, Pat 13, 24, vertė A. Rubšys, Vilnius: LBD, 1999.

Jeigu tėvai iškelia save aukščiau vaiko, tai jie jį veikia kur kas mažiau? Kaip tėvai savo vaikui, viena vertus, gali būti autoritetai, o kita vertus – jo draugai?

Kaip mokinyš-draugas. Aš žiūriu į jį kaip į lygų sau, mokau jį ir laukiu iš jo to, ką jis gauna iš manęs: dėmesio, meilės bei pagarbos. Pamatysite, kaip trimetis vaikas tampa suaugęs, ima suprasti, ką sakyti, ką atsakyti ir kaip elgtis. Nereikia baimintis, kad iš jo formuojame kažkokį dirbtinį pavidalą. Viskas priklauso nuo to, kaip elgsimės. Beje, čia itin svarbu atskirti berniukus ir mergaites.

Nuo kokio amžiaus?

Nuo trejų tikriausiai, gal net anksčiau. Berniukus turi auklėti vyrai, o mergaites – moterys. Vaikai pajunta, kad vyrai ir moterys nevienodai žvelgia į gyvenimą, kitaip elgiasi, skirtingai pasakoja – viskas visiškai kitaip.

Išryškėja skirtumas tarp berniukų ir mergaičių, moterų ir vyrų?

Istorijos, kurias vaikui pasakos mama, tėtis ar auklėtojas, skambės nevienodai. Mūsų kartos bėda ta, kad, deja, vaikų darželyje ir mokyklose berniukus, iki jie tampa vyrai, auklėja moterys.

Kitaip tariant, tai kenkia berniukams, o mergaitės ir taip apsuptos moterų. O kaip tai jiems kenkia?

Berniukas nuo trejų metų neturi gauti iš motinos, jis turi gauti iš tėvo, turi stengtis būti panašus į suaugusį vyrą. Jis jau siekia to, jis nebegali žaisti tų pačių žaidimų, jis skiria žaidimus lyties požiūriu. Berniukas kitaip žvelgia į pasaulį. Nuo to laiko turėtume juos atskirti. Bendri darželiai ir mokyklos luošina vaikus.

Ir čia asmeninis pavyzdys tampa svarbus...

Taip, asmeninis auklėtojo pavyzdys berniukams ir auklėtojos – mergaitėms. Juk auklėjimas vyksta diskutuojant, sėdint ratu, o ne pamokslaujant.

Kiek vaikų turi būti grupėje nuo trejų iki šešerių metų amžiaus?

Jokiu būdu ne daugiau kaip dešimt.

Su instruktoriais?

Su instruktoriais, jie yra bendro rato dalis. Jie turi rodyti pavyzdį būdami vos vienu lygmeniu aukščiau už vaikus, kad šie turėtų galimybę juos mėgdžioti.

Pagal tai, ką Jūs sakote, mūsų vaikų darželiai, jei nepaisysime, kad jie bendri, ne taip jau ir blogai organizuoti? Ten visi sėdi ratu, kalbasi tarpusavyje, žaidžia, tik jų nemoko, o tai, anot Jūsų, būtina tokiam amžiuje.

Būtinai reikia mokyti. Reikia programos, pritaikytos vaikui pagal amžių, ji turėtų apimti mokymą kalbėti (retoriką), muziką, šokį, dainavimą, skaitymą ir rašymą, skaičiavimą, pasaulio pažinimą (botaniką ir zoologiją). Kasdien reikia mokytis visų dalykų, aišku, bendrai, trimečių–šešiamečių vaikų lygmeniu. Skirtingai medžiagą pateikiant berniukams ir mergaitėms.

O tokio amžiaus vaikai jau klausia apie gyvenimą?

Žinoma, ir tai ne atsitiktinumas. Mes sukurti taip, kad šių klausimų kyla kiekvienam žmogui ir mes turime vystyti ir pamažu parengti vaikus šiems klausimams. Tačiau šokis, piešimas, muzika, skaitymas,

rašymas, žinios apie pasaulį, gyvenimą ir prigimtį turi būti, vaikai neprivalo prisiminti, tačiau turėtų girdėti apie tai iš auklėtojo.

Esate minėjęs, kad mergaičių grupės gali būti didesnės, iš daugiau nei 10 žmonių, nes mergaitės visiškai kitaip suvokia visuomenę. Kaip būtų?

Esmė ta, kad berniukai siekia susijungti į grupę, į komandą. Tarp jų iš tiesų egzistuoja ryšys, jie jaučia draugą, juos sieja natūralūs vidiniai saitai. O mergaitės, kaip mažos moterys, nėra linkusios susivienyti, tik bendrai žaisti. Todėl mergaičių grupėms žmonių skaičius nėra toks svarbus kaip berniukų grupėms.

Kitaip tariant, mergaičių grupės gali būti gausesnės. Ar Jums neatrodo, kad mergaitės labiau linkusios bendradarbiauti nei berniukai?

Tai išorinis bendradarbiavimas. Jos pasirengusios žaisti kartu, tačiau tuo pat metu kiekviena jų lieka pati sau. Berniukams būdinga susivienyti, susiburti į grupę. Vėliau tai atsiskleidžia dar akivaizdžiau.

Ar berniukų ir mergaičių auklėjimas kartu yra kažkaip susijęs su pasireiškančia prievarta?

Prievartai ir smurtui nuo pat ankstaus amžiaus turi būti užkirstas kelias, jiems neturi likti vietos! Turime vaikus mokyti, kaip elgtis visuomenėje, juk trimečiai–šešiamečiai – tai jau visuomenė. Jie turi tikrinti save, teisti save, jie turi mokėti išsiaiškinti, aptarti savo poelgius ir priimti sprendimus, kaip tai įprasta tarp išauklėtų suaugusių žmonių. Jie turi mokėti atsakyti už savo poelgius. Tai tarsi žaidimas ir tarsi ne žaidimas...

Ir tai įmanoma pritaikyti 3–6 metų tarpsnyje?

Taip. Žinoma, tai vyksta dalyvaujant auklėtojui, pasitelkus tokius klausimus kaip „kodėl tai nutiko?“, „ką jūs apie tai galvojate?“ ir pan.

Tai reikia daryti kažkam nutikus? Tarkim, dabar kažkas nutiko, vaikai susijaudinę...

Reikia, kad įvykis grupėje būtų šviežias, kad vaikai jį prisimintų.

Tai neturi būti labai toli nuo jų. Psichologinės praktikos teigia, kad nuo trejų metų vaikas jau supranta, jog kažkas jį supa, jis ima veržtis iš savo egoizmo rėmų ir suvokia artimą žmogų, nors iki tol suvokė tik save. Bet aptarti poelgius jiems ne per sudėtinga?

Turime susodinti juos drauge su auklėtoju ir imti kalbėtis apie tai, ką koks nors vaikas iškrėtė.

Ar tai gali būti kaip žaidimas?

Galima žaisti, suvaidinti kaip teatre, kas nutiko.

Vaikai ne itin kantrūs. Gal pasitelkti pasakojimą?

Ir kiekvienas tegu pasako, ką galvoja. Reikia ugdyti jų požiūrį į savo poelgius, dėmesį, kritinį vertinimą.

Kalbate apie itin ankstyvą gebėjimą turėti savo nuomonę. Įdomu. Psichologija turi kiek kitokią teoriją, kai kalbama apie gebėjimą vertinti. Sakoma, kad kiekvienas raidos etapas – tai atskira šaka. Tačiau kai kurie psichologai, tyrę moralinį ugdymą (Ž. Pjažė ir kiti), kalba apie tai, kad kuo anksčiau tai imama daryti, tuo anksčiau tai išsivysto. Jūsų nuomonė tokia?

Tai reikia daryti nuo trejų metų.

Galbūt to verta imtis ir namuose?

Namuose, darželyje, mokykloje – visur nuo mažų dienų reikia mokyti vaiką taip formuoti požiūrį, diskutuoti, perpasakoti tai, kas įvyko.

Ir prie kokios išvados turėtume prieiti? Kaip suprantu, toks aptarimas turi padėti suprasti kažką daugiau, o ne tik „mes susipešėme, jis man sudavė, aš jam atgal“. Kaip Jūs manote, kokią išvadą reikėtų padaryti po tokių diskusijų?

„Mylėsi savo artimą kaip save patį.“*

Ir kaip tą pasiekti, kai vaikui 3–6 metai?

Tai ne problema. Nuo trejų vaikai įžengia į tokią raidos stadiją, kai jau suvokia santykius su kitais. Todėl negalime pražiopsoti šio periodo, turime nuolat apie tai kalbėti ir paskatinti juos atlikti teisingą analizę.

Jūs tai įsivaizduojate kaip tam tikrą atsivėrusią galimybę?

Tai mūsų pareiga, kuo čia dėta galimybė?

Gerai, pareiga. Bet kas bus, jei šito nepadarysime?

Tada turėsime tai, ką turime šiandien.

Kitaip tariant, kartą, kur žmonės vieni kitų nejaucia ir nesiskaito vieni su kitais.

Ne tik. Mes nė nenučiuokiame, kokią kartą galėtume turėti.

* Biblija, arba Šventasis Raštas, ekumeninis leidimas. Senasis Testamentas, Kun 19,18, vertė A. Rubšys, Vilnius: LBD, 1999.

Jei kitaip auklėtume?

Žinoma! Žmonės būtų kitokie. Jie kitaip žvelgtų vieni į kitus, kitaip elgtųsi kelyje...

Taip, tai itin svarbus pokytis.

Svarbiausia – „teismo posėdžiai“. Jeigu mes sugebėsime mažiems vaikams rengti „teismo posėdžius“, mums jų nebereikės, kai jie suaugus...

Tai ir yra svarbiausia šios mūsų temos išvada. Kalbėjome apie būtinybę išugdyti įpročius, apie pokalbius su vaiku, apie tėvų autoritetą. Minėjome, kad norėdami ko nors pasiekti, turime veikti nuosekliai ir nekeisti savo požiūrio, kitaip vaikas pajaus atskirtį tarp tavo dabartinio ir ankstesnio požiūrio, be to, nesupras, ko iš jo norima, ir bus teisus.

Taip tolygiai ir pamažu, kaip kad vaikas auga, turime kurti jo auklėjimo metodus.

Dar kalbėjome apie berniukus, kurie turi mokytis ne didesnėje nei 10 vaikų grupėje, apie mergaites, kurių grupės gali būti gausesnės, nes jos kitaip nei berniukai suvokia visuomenę. Su vaikais reikia viską aptarti, jiems reikia viską aiškinti, ugdyti artimo pojūtį, ir jeigu tai atliksime teisingai, išauginsime visiškai kitokią kartą.

Mokykla mažiesiems

*A*nkstesniame pokalbyje užsiminėme apie sąvoką „teismas“ ir kad jis turi tapti auklėjimo sistemos dalimi. Tai galioja ir mažiems vaikams nuo 3 iki 6 metų?

Asmeninė vaiko raida, t. y. jo individualumas, vystosi jaučiant teisingumą ir gailęstingumą, tam tikrus apribojimus, plėtrą skirtingomis kryptimis, reakcijas į jo elgesį. Todėl vaikas turi įvertinti savo elgseną ir kreipti dėmesį į kitų vertinimus. Praeinant visus tuos procesus jam turi susiformuoti saviuklos pagrindai.

Ką turite omenyje kalbėdamas apie teisingumą ir gailęstingumą auklėjant?

Mes gyvename pasaulyje, kuris valdomas dviejų jėgų: teisingumo ir gailęstingumo. Šviesa ir tamsa, plusas ir minusas, šiluma ir šaltis – visa tai dviejų gamtoje egzistuojančių priešingų jėgų pasireiškimas, šios jėgos mūsų pasaulyje išsiskiria į ištisą spektrą skirtingų jėgų ir reiškinių. Žmoguje taip pat veikia dvi sistemos: teisingumas ir gailęstingumas savo paties ir kitų atžvilgiu. Mes negalime pasverti vieno be kito, juk mūsų jausmai, protas ir santykis kieno nors atžvilgiu formuojasi tarp šių dviejų jėgų – negalime apsiriboti kuria nors viena iš jų. Pavyzdžiui, nieko nepasakytume apie šviesą, jei nebūtų tamsos, nejaustumė saldumo, jei nesulygintume jo su rūgštumu, ir t. t.

Auklėjant tai pasireiškia „galima“ ir „draudžiama“ sąvokomis?

Galima ir taip sakyti. Tai ribos, tarp kurių formuojame žmogų. Negali būti tik gailęstingumo, kaip negali būti ir vien teisingumo. Šie

poveikiai turi būti lygiareikšmiai ir tiksliai subalansuoti kaip vienas kito priešprieša. Tokia sistema formuojasi mažame žmoguje nuo trejų metų. Būtent nuo 3 iki 6 metų per bendrus aptarimus reikia išjudinti vaiko savikritikos ir savianalizės, aplinkos kritikos ir aplinkos analizės sistemą. Turime parodyti vaikui, kaip jis susijęs su visuomene: kaip priklauso nuo jos ir kaip gali ją veikti. Turime padėti jo būsimo ryšio su visuomene pagrindus. Juk visi neigiami visuomeniniai šiandien matomi reiškiniai – teroras, prievarta – kyla dėl to, kad niekas neišmokė tų žmonių, koks turi būti teisingas santykis su visuomene. Kartais būname žiaurūs, nes aplinkiniai niekaip į mus nereaguoja. Žmogui norisi dėmesio, reakcijos į save, ir jis bet kokiais būdais, kartais netgi žiauriai, stengiasi tai pasiekti, nes nežino kitokių būdų. Jam netgi neigiama visuomenės reakcija yra daug geriau nei abejingumas.

Ir tada jo elgesys tampa vis žiauresnis?

Taip. Kartais elgdamiesi agresyviai žmonės nori kaip nors išsiskirti, nori, kad į juos atkreiptų dėmesį, ir nežino kitų būdų, nes niekas jų neišmokė. Visuomenė nevertina žmogaus ir negali jam skirti deramo dėmesio. Tai pasąmoningai skatina kraštutinį žmonių elgesį. Ne kartą kalbėjau su nusikaltėliais ir mačiau, kaip jie didžiuojasi savo padėtimi visuomenėje, mano, jog juos gerbia bent jau dėl to, kad bijo, ir jie nemato, kokiais dar būdais galėtų įgyti tokią padėtį.

Jie turi ryšį su visuomene, tačiau jų visuomenė kitokia.

Jie nori užimti savo vietą visuomenėje, tačiau niekas jų neišmokė, kaip tai teisingai daryti. Jiems atrodo, kad taip jie nusipelnė pagarbos.

Kitaip tariant, jei geruoju negaunu, ko noriu, tai gausiu bloguoju?

Taip, tačiau palikime nuošaliau suaugusiųjų elgesį, juk visas mūsų gyvenimas pilnas neteisingų žmogaus santykių su visuomene, šeima ir t. t. pavyzdžių. Todėl nuo pat ankstyvo amžiaus turime formuoti teisingą vaikų santykį su juos supančia aplinka, tuo pat metu tą aplinką kurdami, ir tada jie užaugs užmezgę harmoningus tarpusavio santykius. Drauge įstengsime sustabdyti šiandien akivaizdžios agresijos apraiškas.

Įskaitant nusikaltimus?

Taip, juk žmogaus požiūris, ryšys su visuomene bus sąmoningas. Žaidžiant būtina suteikti jam galimybę suvaidinti visus vaidmenis: teisėjo, advokato, policininko, nusikaltėlio, nusikaltėlio tėvų.

Turite omenyje tokį teismą, kai kiekvienas vaikas atlieka tam tikrą vaidmenį?

Taip, būtent taip.

Tai nebūtinai turi būti reakcija į tam tikrą įvykį, o tiesiog žaidimas?

Taip, tai žaidimas. Vyresniems vaikams galima pateikti pavyzdį iš laikraščių, televizijos ir t. t., tačiau daug pavyzdžių rasi ir kieme, kur vaikai žaidžia, mokykloje. Tereikia įdėmiai įsižiūrėti ir pamatysi, kaip reiškiasi pasipūtimas, noras valdyti, melas, varžymasis, apgaulė, intrigos ir dar daug kas. Daugybė pavyzdžių, su kuriais auklėtojas gali dirbti.

Tai iš esmės gyvenimiški žaidimai. Viskas, kas yra gyvenime, atsiskleidžia žaidžiant.

Taip, visa, kas būdinga suaugusiesiems, būdinga ir vaikams, be to, tai reiškiasi atvira forma. Jie dar neįpratę kaip suaugusieji slėpti savo savybių. Todėl, jeigu išmokysime vaikus aiškintis, analizuoti žaidimuose atsiskleidžiančias savybes ir poelgius, jie supras, kad tokia mūsų prigimtis. O mums nuo jos gerai ar blogai? Ar galime virš jos pakilti, kad būtume žmonės?

Tai, ką sakote, labai susiję su psichologinėmis teorijomis. Psichologai žino, kad daugelis pačių žiauriausių nusikaltėlių ankstyvoje vaikystėje, būtent mūsų dabar aptariamam amžiaus tarpsniu, patyrė sunkių psichologinių traumų. Jūs siūlote būtent nuo tokio amžiaus pradėti juos mokyti analitiškai žvelgti į gyvenimiškas situacijas žaidžiant aktorius?

Taip, būtent taip. Kad kiekvienas iš jų įsijaustų į kitą.

Vaikas ne šiaip sau vaidina, jis išgyvena tą vaidmenį, realiai jį patiria.

Taip, mes paaiškiname vaikui, kad jis turi šį vaidmenį atlikti čia ir dabar, turi elgtis taip, kaip gyvenime elgtųsi tokioje situacijoje. Baigę žaisti visi ilsisi, o paskui keičiasi vaidmenimis. Kiekvienas gauna visiškai kitą pavidalą ir turi į jį įsijausti.

Kitaip tariant, žaidimas tęsiamas, rutuliojamas toliau?

Žinoma, juk vaikas turi suprasti visus gyvenimo reiškinius: artimame rate, kur draugai ir giminės, ir tolimame rate, kur mylintys ir nekenčiantys žmonės. Taip mes palengviname vaiko įžengimą į gyvenimą. Jis supras, kas vyksta pasaulyje, ir galės paaiškinti netgi suaugusiesiems.

Tačiau tai neturi apsiriboti tik žaidimu. Pažaidus ar žaidžiant reiktų stabtelėti, aptarti.

Tai jau kitos pamokos tema. Taigi vaikas turi suvaidinti visus vaidmenis, pajauti, kad kiekvienas savo pozicijoje gali būti teišus. Jis turi apginti tą, kieno vaidmenį atlieka. Šiandien vaidindamas vieną vaidmenį, o rytoj kitą – visiškai priešingą, vaikas supras, kaip viskas jo sąmonėje iš karto keičiasi, kaip skirtingai jis vertina įvykius. Toks „gyvenimo teatras“ reikalingas, kad išmokytume vaikus suprasti vieni kitus. Tai pirmasis žingsnis gailestingumo link, kito žmogaus esmės supratimo link, tai galimybė užmegzti dialogą net su savo priešininkais, su tavęs nekenčiančiais žmonėmis.

Tai moko vaiką nesusitelkti į save, o suprasti, kad aplinkui yra ir kitų žmonių. Psichologai tai vadina susitapatinimu, empatijos ugdymu – gebėjimu pasijusti kito vietoje, išsiskverbti į jo subjektyvų pasaulį. Išmėginęs visus vaidmenis, vaikas randa juos savyje ir supranta, kad visi esame vieni su kitais susiję. Vaikui tiesiai nesakoma, kad jis ir geras, ir blogas, ir tarkim, nervingas. Tačiau žaisdami vaikai tai išgyvena ir supranta.

Vėliau tam tikroje gyvenimo situacijoje vaikas jau kitaip elgsis su kitu žmogumi, nes supras, kad jis ir pats gali atsidurti kito padėtyje. Taip kuriamas santykis su kitais žmonėmis, grįstas supratimu, jog visos savybės ir būsenos yra kiekviename iš mūsų. Toks vaikas bus kantresnis kitiems.

Man regis, kad vaikai natūraliai žaidžia tokius žaidimus. Juk net vaikų darželyje jiems sukurtas gydytojo kampelis, virtuvė ir visi kiti žaidimai iš suaugusiųjų gyvenimo. Tačiau Jūs siūlote jiems ne vaidinti, bet tikslingai sukurti šį spektaklį ir, svarbiausia, paskui tai aptarti.

Pageidautina filmuoti jų teismą, o paskui kartu peržiūrėti, kad vaikai situaciją išvystę iš skirtingų vaidmenų pozicijų.

O ką daro vaikai, kurie tuo metu ne vaidina?

Kiti vaikai stebi – jie teisėjai.

Svarbu, kad visi dalyvautų, pvz., atliktų prisiekusiųjų vaidmenį?

Taip, galima prigalvoti daug vaidmenų. Paprastai tie, kurie pasyviai stebi, patiria tas pačias emocijas, tačiau ne taip stipriai kaip patys dalyviai. Bet jie gali balsuoti arba dalyvauti pasyviai.

Koks auklėtojo vaidmuo tokiam žaidime? Į ką jis turi kreipti dėmesį, kad žaidimas būtų efektyviausias?

Jis turi stebėti, kad aptarimas nenukryptų į lankas, kad būtų ne iššęstas, o sutelktas į aptarimo tikslą.

O pabaigoje reikia padaryti išvadas ar tiesiog palikti vaikus su jų išgyventomis emocijomis?

Po kiekvieno aptarimo būtina padaryti išvadas. Žaidimas gali trukti maždaug valandą, o vyresniame amžiuje ir ilgiau. Tačiau tai priklauso ir nuo temos: ji turi būti kuo artimesnė, aktualesnė vaikams.

Kuo vyresni vaikai, tuo aktualesnė tema?

Ir darželinukams tema turi būti artima ir suprantama.

Ji turi atitikti vaikų vystymosi pakopą ir būti perteikiama jų kalba.

Tiesą pasakius, nei kalba, nei amžius, nei išsivystymo lygmuo nėra svarbu. Svarbiausia, kad vaikai suprastų, jog kitas žmogus irgi

turi nuomonę ir galbūt yra teisus. Tikriausiai rytoj ar net kitą minutę tu imsi manyti kitaip, nes nėra nieko absoliutaus. Mes parodome vaikams, kad viskas keičiasi, net ir jie patys, todėl turime būti kantrūs su kitais žmonėmis.

Kalbame apie žaidimą, kur yra teisėjai ir prisiekusieji, o juk tai toks amžius, kai vaikas itin jautrus kaltei ir gėdai.

Todėl turime mokyti vaikus pakilti virš šių pojūčių.

Ką reiškia pakilti? Įveikti?

Ne. Įveikimas susijęs su savęs spaudimu. O čia kalbama apie tai, kad vaikas turi būti atviras. Jis turi suprasti, kad jis, kaip ir kitas žmogus, turi silpnybių bei problemų, kartais sako netiesą ir t. t. Jis turi žinoti apie tai, o esant galimybei prabilti apie tai, ištaisyti tai ir pasistengti bendraudamas su kitais žmonėmis atskleisti savo gerąsias puses.

Kitaip tariant, iš visos savybių įvairovės panaudoti geriausias?

Taip, ir vaiko neturi jaudinti, kad dabar aptariamos kurios nors neigiamos jo savybės. Juk jų turi visi, ir jis tai žino, nes nuo jo šito niekas neslepia. Bet tai nereiškia, kad viskas leistina arba kad galima pūstis: jeigu jau jie tokie blogi, tai jiems viskas leidžiama. Tai, kad egzistuoja įvairių savybių spektras, visiškai nereiškia, kad galima leisti joms laisvai reikštis. Tam mes ir rengiame panašius aptarimus, kad mokytumės, kaip teisingai, išlaikant pusiausvyrą elgtis su žmogaus prigimtimi.

Ir kad nepakenktume. O kaip reikia elgtis su skirtingomis pasipūtimo apraiškomis? Dažnai didžiutis mėgsta aktyvūs vaikai, grupių lyderiai. Kar-

tais, pasibaigus žaidimui, kuriame atliko svarbų vaidmenį, vaikas nenori jo atsisakyti ir siekia kituose žaidimuose likti svarbiausias.

Pasodink jį ir suvaidinkite jam nedidelį vaidinimą, kad jis pamatytų save iš šalies. O jis tegul būna teisėjas. Tai tik vienas iš variantų, yra ir kitų.

Noriu užduoti specifinį klausimą. Tokio amžiaus vaikams daug pasakojame apie gyvūnus. Ar galima vaidinant spektaklį, kuriame atspindimas vaiko elgesys, pasitelkti gyvūnų pavyzdį istorijai papasakoti?

Ne, neverta to daryti. Čia kalbama apie žmogaus prigimtį, apie tas savybes, kurių gyvūnai neturi. Be to, gyvūnai negeba savęs išsamoninti ir juolab pakeisti, nes yra visiškai valdomi gamtos. Jie neturi pasirinkimo, negali kritiškai žvelgti į save, jie paklūsta prigimtiniam, jų viduje veikiantiems impulsams. Tik žmoguje yra tokia dalis, kuri aukščiau jo gyvūninės prigimties, kur jis gali pasikeisti padedamas aplinkos. Todėl šiuo atveju galime kalbėti tik apie žmogų.

Vadinasi, nereikia aiškinti pasitelkus gyvūnų pavyzdžio?

Ne.

Bet juk yra tiek daug vaikams skirtų pasakojimų apie gyvūnus!

Man atrodo, kad vaikui kenkia aiškinimai pasitelkus gyvūnų pavyzdį. Be to, mes tarsi nuleidžiame jį į gyvūninį lygmenį, darome iš jo lėlę: meškiuką, gaidžiuką ir t. t.

Ar žinote istoriją apie viščiuką, kuris leidosi ieškoti kitos mamos? Jam atrodė, kad jo mama nepakankamai gera, ir visos mamos buvo pasirengusios jį priimti, bet nė viena iš jų jam netiko. Nė su viena iš jų jam nebuvo

jauku. Ir tada jis grįžo pas savo mamą. Kas gi blogo tokiaime pasakojime? Moralas aiškus, nors jis ir nėra aiškiai išsakytas.

Gal ir nieko, tačiau mes turime stengtis pakelti žmogų aukščiau gyvūninio pasaulio, kad jis jaustųsi išdidus būdamas žmogus.

Pamenu, kaip vienoje iš laidų su Jumis sakėte, kad šiuolaikiniams vaikams naudinga pateikti pavyzdžių iš šiuolaikinio pasaulio, t. y. užuot pasakojus apie gyvūnus, kurių jie nematė, pasakoti apie mašinas, lėktuvus ir t. t.

Žinoma. Aš tai matau iš savo anūko pavyzdžio. Jis auga mieste. Ar jis mato karvę ir kitus gyvūnus savo aplinkoje? Ne, gal tik šunis, kates ir balandžius. Bet užtat jis mato lėktuvus ir mašinas.

Bet kaip tada ugdyti ryšį su gamta?

Jeigu vaikas to nemato, jam tai yra svetima. Jis to nesuvokia. Kur visos tos ožkos, meškos, vilkai ir drambliai? Jam rodo paveikslėlius ir mano, kad jam įdomu, o vaikas nesupranta, apie ką kalbama. Mes primetame jam dirbtinę nuomonę apie gyvūnus ir apie mūsų visuomenę.

Bet kaip jūs paaiškintumėte tai, kad vaikams pasakojamos istorijos apie gyvūnus?

Pagal savo vystymąsi vaikas arčiau gyvūninio lygmens, ir todėl mums atrodo, kad papasakoję jam istoriją apie miško gyventojus jį sudominsime... Bet kur mes ir kur miškas? Todėl reiktų pateikti pavyzdžių iš vaiką supančios aplinkos, iš to, kas jam pažįstama, ir remiantis jais paaiškinti žmonių tarpusavio santykius.

Paskutinis klausimas dėl gyvūnų. Kartais dirbant su vaikais reikia atkreipti jų dėmesį į tam tikrą bruožą. Tam naudinga pasitelkti gyvūnus ir jiems būdingas savybes. Pavyzdžiui, vienas gyvūnas drąsus, kitas gudrus...

Dabartiniai vaikai nutolę nuo šito, jie nejaučia gyvūnų. Be to, suteikti gyvūnams žmogiškas savybes nėra teisinga. Šiuolaikinis vaikas turi mokytis iš pavyzdžių, kurie jam artimi ir kurie patenka į jo akiratį.

Apibendrinkime. Šnekėjome apie vaidmenų žaidimus vaikams, o tiksliau, apie įvairių gyvenimiškų situacijų aptarimą pasitelkus žaidimus. Įsijautęs į vaidmenį vaikas mokosi jausti kitą žmogų, ir tai gyvenime suteikia didžiules galimybes.

Leidžia išvysti save iš šalies.

Apie šį aspektą nekalbėjome daug, bet jis nepaprastai reikšmingas. Tokiems žaidimams ir aptarimams reikia skirti ne mažiau kaip 1–2 valandas, kad būtų kuo išsamiau išsiaiškinta tema. Būtent per tokius žaidimus vaikas ima teisingai suprasti žmogiškąją prigimtį ir mokosi, kaip virš jos pakilti. Dar kalbėjome, kad nėra jokios būtinybės pasitelkti pasakojimus apie gyvūnus, bet geriau imti pavyzdžius, kurie artimi ir suprantami šiuolaikiniam vaikui. Svarbiausia išvada – šnekėkite su savo vaikais! Suteikite jiems galimybę kartu su jumis aptarti juos jaudinančias jų gyvenimo temas. Rezultatas – neįkainojamas. Jūsų akyse augs žmogus ir būdamas penkerių ar šešerių jis kels tokius klausimus, apie kuriuos nė nesusimąstėte.